

Mariusz Mela

Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji "Sprachliche Aggression: Begriffsbestimmung, Untersuchungsmethoden, Fallstudien. Verbal Aggression: Conceptual Determination, Research Methods, Case Studies"...

Lingwistyka Stosowana / Applied Linguistics / Angewandte Linguistik nr 8, 210-216

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sprawozdanie z międzynarodowej konferencji *Sprachliche Aggression: Begriffsbestimmung, Untersuchungsmethoden, Fallstudien. Verbal Aggression: Conceptual Determination, Research Methods, Case Studies*, Instytut Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej, Uniwersytet Warszawski, 23–24 maja 2013 r.

Konferencja, która odbyła się w Instytucie Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej, została zorganizowana przez dr hab. Silvię Bonacchi pod patronatem Zakładu Teorii Języków i Akwizycji Językowej. W konferencji wzięli udział goście z kraju i zagranicy, a językami obrad były języki niemiecki i angielski. W trakcie konferencji przedstawiono następujące referaty:

Dr hab. Silvia Bonacchi (UW): „Verbale Aggression: Versuch einer Begriffsbestimmung” (Agresja językowa: Próba ustalenia definicji). W referacie dokonana została próba stworzenia ramy konceptualnej do badań nad zachowaniami komunikacyjnymi nacechowanymi agresją. Lingwistyczne zainteresowanie agresją językową skupia się na sile illokucyjnej oraz perlokucyjnym efekcie, tj. na tym aspekcie agresji, który w konsekwencji wywołuje pewną reakcję. Agresja językowa jest wyrazem (jawnego bądź ukrytego) antydialogicznego zachowania komunikacyjnego skierowanego na uzyskanie przewagi nad partnerem komunikacyjnym oraz na odrzucenie go, co może być wywołane przez szereg przyczyn, takich jak: pragnienie zyskania władzy, asymetria w wiedzy, mechanizmy kompensacyjne itp. Autorka referatu zaproponowała model zachowania antydialogicznego nawiązujący do modelu stworzonego przez P. Brown i St.C. Levinsona. Silvia Bonacchi zmodyfikowała go jednak, nadając mu więcej dynamiki – w jej modelu uwaga skupia się przede wszystkim na interakcyjnym charakterze zachowań agresywnych oraz uwzględniony zostaje relacyjny, interakcyjny i multimodalny charakter aktów nacechowanych agresją. Rozważania teoretyczne autorki referatu zostały dodatkowo potwierdzone analizą materiału empirycznego dokonaną w formie prezentacji.

Prof. Jörg Meibauer (Uniwersytet Jana Gutenberga w Moguncji): „Jemandem ins Gesicht lügen als sprachliche Aggression” (Jawne kłamstwo jako przykład agresji językowej). Autor referatu na przykładzie dialogów z serialu „Mad Men” przeanalizował „jawne kłamstwo” (*bald-faced lie*) jako przejaw agresji werbalnej. „Jawnym kłamstwem” autor nazywa kłamstwo, w przypadku którego osoba okłamywana domyśla się, że jest okłamywana, a osoba dopuszczająca się kłamstwa domyśla się, że okłamywana osoba wie o byciu okłamywanym. W związku z tym autor zadał pytanie, czy w tej sytuacji można w ogóle mówić o zaistnieniu kłamstwa i stwierdził, że nie, ponieważ słuchacz wie, że wypowiedź mówcy jest nieprawdziwa, a mówca zdaje sobie sprawę, że słuchacz również jest tego świadom. Zdaniem autora mamy w tym przypadku do czynienia z aktem agresji, ponieważ

naruszona została zasada kooperatywności do stopnia graniczącego z zachowaniem agresywnym, ponadto mówca okazał słuchaczowi brak szacunku i w pewien sposób go obraził.

Dr Bogusława Rolek (URz): „Formen und Modelle der sprachlichen Aggression im politischen Diskurs” (Formy i modele agresji językowej w dyskursie politycznym). Na wstępie autorka zauważyła, że dotychczasowe teorie agresywnego zachowania wymieniają takie elementy, jak: „zachowanie”, „akcja”, „szkoda wyrządzona drugiej osobie”, i w swoich dociekaniach postanowiła ograniczyć się wyłącznie do agresji wyrażonej przez język. Uczyniwszy tak, autorka zdefiniowała agresję jako zachowanie językowe osadzone w pewnym kontekście komunikacyjnym, odbywające się pomiędzy dwoma interlokutorami, którego celem jest obniżenie wartości drugiej osoby lub rzeczy. Takie ujęcie agresji językowej umożliwia uchwycenie wielopłaszczyznowego i wieloaspektowego charakteru tego rodzaju zachowania językowego. Tym, co odróżnia agresywny rodzaj zachowania językowego od innych typów zachowań językowych, jest zamiar wyrządzenia szkody, tj. obniżenie wartości rozmówcy jako osoby lub specjalisty w danej dziedzinie. Autorka następnie dokonała analizy pośrednich i bezpośrednich językowych zachowań agresywnych w polskim i niemieckim dyskursie politycznym.

Dr hab. Magdalena Olpińska-Szkielko (UW): „Fehlerkorrektur als sprachlicher Aggressionsakt?” (Korygowanie błędów jako przykład agresji werbalnej?). W referacie autorka wyraziła przekonanie, że w tradycyjnych modelach nauczania języków obcych korygowanie błędów uczniów przez nauczycieli często posiada cechy zachowania agresywnego. Po wstępnym streszczeniu współczesnych teorii omawiających różne podejścia do błędów językowych i ich korygowania podczas zajęć poświęconych nauczaniu języka obcego, autorka przedstawiła przegląd oraz ocenę praktyk korygowania błędów stosowanych na zajęciach języka niemieckiego w polskich szkołach. Należą do nich m.in.: brak informacji zwrotnej nt. poprawnej wersji; onieśmianie ucznia, gdy popełni błąd w mowie i traktowanie błędów nie jako nieodłącznego elementu procesu uczenia się, lecz jako wyniku niedouczenia ze strony ucznia; brak autokorekty ucznia; praktykowanie ćwiczeń drylowych i testów wyboru. Jak udowodniła autorka referatu, wszystkie te elementy mogą mieć negatywny wpływ na efekt procesu uczenia się języka obcego.

Dr Reinhold Utri (UW): „Das fluchende Österreich: Schimpfen über Österreich – aggressive sprachliche Elemente von bekannten ÖsterreicherInnen (z. B. des TV-Stars Mundl)” (Klnąca Austria: Przeklinanie na Austrię – elementy agresywnego zachowania językowego znanych Austriaków (np. postaci telewizyjnej Edmunda ‚Mundl’ Sackbauera)). W referacie autor przedstawił językową charakterystykę sposobów, w jaki Austriacy przeklinają, oraz wyjaśnił, na czym polegają różnice w tej kwestii w porównaniu z językiem niemieckim używanym w Niemczech. Teksty, na przykładzie których omówiono to zagadnienie, zostały zaczerpnięte z dzieł austriackich pisarzy, przede wszystkim jednak z serialu „Ein

echter Wiener geht nicht unter”, którego fragmenty zostały odtworzone podczas referatu. Zaprezentowany materiał empiryczny ukazał dodatkowo różnice regionalne pomiędzy różnymi odmianami języka niemieckiego oraz wyrażenia międzynarodowe obecne w języku niemieckim używanym w Austrii.

Dr Paweł Bąk (URz): „Euphemismen und verbale Aggression” (Eufemizmy a agresja językowa). Autor referatu dokonał analizy związków pomiędzy stosowaniem eufemizmów a agresją językową. W literaturze przedmiotu eufemizmy traktowane są często jako słabsze określenia zjawisk nieprzyjemnych dla słuchacza, a ich prymarną funkcją jest zatajenie tychże zjawisk. Korzystanie z tej funkcji eufemizmów przyczynia się do zwiększenia leksykonu i jest właściwe m.in. dla poprawności politycznej, uprzejmości, perswazji, języka reklamy, tematów tabu, ponieważ umożliwia prowadzenie dyskursu w trudnych sytuacjach i na trudne tematy, takie jak: śmierć, osobiste niepowodzenia itp. W ten sposób stosowanie eufemizmów staje się przejawem empatii lub profesjonalizmu, służy do utrzymania właściwych relacji pomiędzy rozmówcami, prowadzi do łagodzenia konfliktów oraz pomyślnego przebiegu rozmowy oraz zapobiega utracie twarzy. Z drugiej strony, eufemizmy można stosować w celu zmanipulowania określonej osoby lub nakłonienia jej do podjęcia pewnej decyzji, uniknięcia rozmowy na niewygodny temat lub w celu osiągnięcia osobistych korzyści, co może doprowadzić do utraty zaufania u słuchacza i sprawić, że eufemizm zamieni się w dysfemizm. Autor dokonał analizy poszczególnych przypadków takiego zastosowania eufemizmów w świetle lingwistyki antropocentrycznej oraz tradycyjnej i doszedł do wniosku, że zastosowanie pośrednich form agresji językowej (np. sarkazmu) często jest zachowaniem bardziej agresywnym niż bezpośrednie formy agresji. Intencją przyświecającą stosowaniu eufemizmów jest wprawdzie unikanie konfliktów, jednak z drugiej strony mogą się one stać środkiem agresji językowej, służyć do prowokowania lub wyrażenia ironii. Autor dokonał klasyfikacji poszczególnych typów eufemizmów pod względem funkcji i udokumentował swoją klasyfikację, ilustrując każdy z typów odpowiednim przykładem.

Mgr Mariusz Mela (UW): „Sprachliche Aggression und Konfliktmanagementstrategien” (Agresja językowa i strategie reagowania na konflikty). Nieuprzejmość oraz agresja językowa zostały w referacie potraktowane jako zjawiska stosowane w celu wywołania konfliktów oraz zaatakowania „twarzy” słuchacza. Tym samym autor zaadaptował pojęcie ‘twarzy’ wprowadzone w badaniach nad uprzejmością językową w 1978 roku przez P. Brown i St.C. Levinsona. Następnie wymienione zostały cztery rodzaje aktów nacechowanych nieuprzejmością, są to: akt *arogatywny*, *ofensywny*, *limitatywny* i *nierecyprokalny*. Do czynników uznanych przez autora referatu za główne przyczyny powstawania konfliktów należą: pragnienie zdobycia władzy nad słuchaczem, nieprzestrzeganie równowagi rytualnej, potrzeba rozładowania emocji itp. Szczególnie istotny wydaje się tutaj czynnik władzy. W przypadku wystawienia na atak, dana osoba ma do dyspozycji cztery

możliwości działania – może zaniechać jakichkolwiek akcji (co oznacza ryzyko utraty twarzy), ulec (zaakceptować utratę twarzy), bronić się (bronić swoją twarz) lub przejść do kontrataku (sprzeciwić się atakowi na swoją twarz). Na podstawie tych czterech możliwości autor referatu zaproponował definicję konfliktu. Jego zdaniem z konfliktem mamy do czynienia w przypadku, gdy zaatakowana osoba reaguje na atak kontratakiem. Konfliktem natomiast nie jest sytuacja, w której zaatakowana osoba decyduje się nie reagować. W przypadku powstania konfliktu istnieją co najmniej trzy możliwości (strategie) reagowania: strategia konkurowania, strategia unikania i strategia zorientowana na znalezienie rozwiązania.

Dr Kamila Miłkowska-Samul (SWPS): „Some Concerns on the Use of Feminine Forms of Professional Titles in Italian and in Polish” (Wybrane kwestie użycia form żeńskich w polskich i włoskich nazwach zawodów). Autorka zauważyła we wstępie, że zmiany społeczne wynikające z emancypacji kobiet, rozwoju rynku pracy i tradycyjnego sposobu postrzegania ról płci sprawiają, że konieczne staje się wprowadzenie zmian do języka, zwłaszcza jeśli chodzi o nazwy zawodów oraz formy zwracania się w środowiskach profesjonalnych. Autorka wykazała, że żeńskie określenia nazw zawodów są nie tylko kwestią wyboru językowego, narzucanego przez poradniki językowe, lecz mają również wymiar dyskursywny, gdyż dane użycie języka ma wpływ na relacje i procesy społeczne. W celu udowodnienia swojej tezy autorka dokonała analizy polskich i włoskich żeńskich nazw zawodów i wyraziła konieczność opracowania nowych reguł gramatycznych, które pomogłyby rozwiązać problem luk terminologicznych w tej kwestii. Analiza została przeprowadzona w świetle krytycznej analizy dyskursu, która zdaniem autorki może pomóc w zrozumieniu związków pomiędzy dyskursem a zachowaniami zachodzącymi w społeczeństwie.

Dr Joanna Roszak (SWPS): „Hollaback! Poland: The social movement to stop street harassment” (Hollaback! Polska: Ruch społeczny na rzecz walki z napaśtowaniem na ulicy). Autorka prezentacji przedstawiła działalność międzynarodowej organizacji *Hollaback!*, działającej na rzecz walki z przemocą fizyczną i psychiczną (zwłaszcza na tle seksualnym) popełnianą w stosunku do kobiet i mężczyzn. Obecnie w organizacji tej działają trzy osoby (w tym autorka referatu), a popularność idei głoszonych przez *Hollaback!* ciągle rośnie. Przemoc na tle seksualnym jest poważnym problemem w każdym kraju. Autorka przedstawiła dokładne wyliczenia dot. skali występowania tego zjawiska w Polsce oraz wyniki badań opisujących skutki werbalnego znęcania się.

Podczas konferencji miała również miejsce prezentacja plakatów przygotowanych przez studentów Instytutu Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej UW w ramach seminarium i proseminarium magisterskiego prowadzonego przez dr hab. Silvię Bonacchi. Autorami plakatów byli:

Anna Chmura i Ewelina Jurzyk „Sprachliche Aggression im Lichte der soziologischen Theorie von Albert Bandura” (Agresja językowa w świetle socjolo-

gicznej teorii Alberta Bandury). Plakat prezentował główne założenia teorii, zgodnie z którą agresywne wzorce zachowania nabywane są w procesie socjalizacji – dzieci obserwując wzorce (np. rodziców), bezrefleksyjnie naśladują ich zachowanie. Założenia teoretyczne zostały dodatkowo zilustrowane przykładami dialogów o zabarwieniu agresywnym.

Izabela Noskiewicz i Ewa Węglarz: „Sprachliche Aggression anhand der psychoanalytischen Theorie von Kohut und Parens” (Agresja językowa na podstawie psychoanalitycznej teorii H. Kohut i H. Parens). Punktem wyjścia prezentacji było założenie, że realizacja agresywnych impulsów służy do odbudowania zachwianego poczucia własnej wartości oraz do utrzymania tożsamości. W celu potwierdzenia tej tezy autorki przytoczyły rozmowę pomiędzy czarnoskórym mężczyzną a grupą białych mężczyzn przejawiających nienawiść na tle rasowym oraz tego samego czarnoskórego mężczyznę, który w związku z odrzuceniem oraz agresją doznany wcześniej sam reaguje agresją, przejawiając zachowania świadczące o uprzedzeniu rasowym, co jednak przynosi mu wewnętrzną ulgę.

Katarzyna Ptak i Marcin Szczęsny: „Unhöflichkeitsakte” (Akty nacechowane nieuprzejmością). Autorzy plakatu wymienili cztery rodzaje aktów nacechowanych agresją, streścili ich cechy charakterystyczne i zilustrowali każdy z nich przykładami zaczerpniętymi z publikacji dr hab. Silvii Bonacchi „(Un) Höflichkeit. Eine kulturologische Analyse Deutsch – Italienisch – Polnisch” (S. Bonacchi (2013): *(Un)Höflichkeit. Eine kulturologische Analyse Deutsch – Italienisch – Polnisch*, Frankfurt a. M. et al.: Peter Lang Verlag).

Zofia Bysiec i Agata Kwapien: „Verbale Aggression in Online-Kommentaren” (Agresja językowa w komentarzach internetowych). W komentarzach internetowych dominują dwa rodzaje aktów nacechowanych agresją – są to: akt arogatyczny i akt ofensywny. Najczęściej stosowanymi argumentami stosowanymi przez agresywnych internautów są argumenty *ad personam* (tj. bezpośredni atak na osobę, np. na jej wygląd) oraz *ad hominem* (czyli argumenty niezwiązane z kontekstem, którego dotyczy rozmowa, lecz atakujące osobę biorącą w niej udział).

Kinga Łuchtaj i Justyna Mazurek: „Kritik und Dissens in der Medienwelt am Beispiel vom Programm ‚Tomasz Lis na żywo’” (Krytyka i dyssens w świecie mediów na przykładzie programu ‚Tomasz Lis na żywo’). Na początek autorki wyjaśniły znaczenie terminów ‚krytyka’ i ‚dyssens’, którymi posłużyły się przy analizie materiału empirycznego. W celu przeanalizowania przypadków występowania tych dwóch aktów autorki powołały się na fragment rozmowy pomiędzy Kazimierą Szczuką, feministką i krytykiem literatury, oraz Krzysztofem Rutkowskim, prywatnym detektywem. Autorki dokonały analizy fragmentów tej rozmowy i nazwały poszczególne zjawiska komunikacyjne, zastosowane środki, pozycje dyskursywne oraz role, jakie zajęli w niej jej uczestnicy.

Marta Demich i Natalia Aszkielewicz: „Komplimente und ihre mögliche negative Wirkung” (Komplementy i ich potencjalny negatywny skutek). Autorki

plakatu nawiązały do aktów mowy, które składają się na akt komplementowania. Są nimi akt asertywny J.R. Searla, akt werdyktywny J.L. Austina oraz akt ekspresywny odnoszący się do radości komplementującego, wynikającej z faktu wywołania radości u osoby komplementowanej. Autorki wyraziły opinię, że komplementy zawsze zagrażają twarzy komplementowanego, ponieważ ograniczają jego pole działania, oraz podały przykłady, w których reakcja na komplement była odmienna od spodziewanej.

Agnieszka Żak-Zielińska: „Lachen, Lächeln und aggressives Verhalten” (Śmiech i uśmiech jako zachowanie agresywne). Autorka plakatu starała się odpowiedzieć na pytanie, czy śmiech i uśmiech mogą być wyrazem braku uprzejmości lub agresywnego zachowania. W celu znalezienia odpowiedzi na to pytanie autorka powołała się na dwa eksperymenty – pierwszy opisujący różnice pomiędzy szczerym i nieszczerym uśmiechem, oraz drugi, którego celem było ustalenie pochodzenia uśmiechu. Następnie autorka wymieniła funkcje uśmiechu i śmiechu. Te dwa rodzaje displayów stosowane są głównie w funkcji adaptatorów, regulatorów oraz displayów emocji jako wyraz zadowolenia i przyjaznego nastawienia oraz w celu stworzenia bliskości pomiędzy interlokutorami. Z drugiej strony uśmiech i śmiech mogą być nieszczerze i stosowane w celu wyrażenia ironii czy pokazania komuś swojej wyższości. Śmiech i uśmiech są zatem środkami, które mogą służyć do wyrażenia agresji.

Marta Kobylńska: „Territorialitätsverletzung als Aggressionsakt” (Naruszenie terytorialności jako akt agresji). Autorka nawiązała do proksemiki, tj. działu nad komunikacją międzyludzką związanym z badaniem tworzenia, regulowania oraz odczuwania odległości pomiędzy partnerami komunikacyjnymi. Autorka plakatu nazwała poszczególne sfery bliskości pomiędzy interlokutorami, podała dokładne odległości właściwe dla nich, oraz wymieniła konsekwencje wynikające z przekroczenia sfery dopuszczalnej w danej sytuacji. Konsekwencjami tymi są: wywołanie strachu lub stresu, uczucie dyskomfortu oraz presji psychicznej. Ponadto za pomocą zdjęć pokazane zostały sytuacje, w których przekroczenie granicy intymności jest dopuszczalne (u lekarza, w windzie, w bliskich relacjach z innymi) oraz te, w których granica ta została poważnie naruszona (np. podczas sprzeczki).

Konferencja miała swój ciąg dalszy 29 czerwca 2013 r. w Uniwersytecie Jana Gutenberga w Moguncji. Dr hab. Silvia Bonacchi (Uniwersytet Warszawski) wystąpiła z referatem „Unhöflichkeit und verbale Aggression in einem Framework zweiter Ordnung des antialogischen Verhaltens: Versuch einer Begriffsbestimmung zur Analyse der Sprachdaten” (Nieuprzejmość i agresja językowa w ujęciu drugiego stopnia antydialogicznego zachowania: Próba ustalenia definicji dla celów analizy danych językowych). Pozostałymi uczestnikami warsztatów w Moguncji byli pracownicy Mogunckiego Uniwersytetu: Jörg Meibauer: „Bald-faced lies as acts of language aggression” (Jawne kłamstwo jako akt agresji językowej); Nora Sties i Stefan Hartmann „,Ich habe nichts gegen Ausländer, aber...’

– Implizite Aggression in Online-Kommentaren rund um die ‚Kleine-Hexe-Affäre‘” (‘Nie mam nic przeciwko obcokrajowcom, ale...’ – Jawna agresja w komentarzach internetowych wokół książki Otfrieda Preußlera ‚Die kleine Hexe’); Christian Plunze ‚Was macht pejorative Ausdrücke pejorativ?’ (Na czym polega pejoratywność wyrażen pejoratywnych?); Rita Finkbeiner: ‚„Bla, bla, bla”. Wiederholung und sprachliche Aggression” (‚Bla, bla, bla’. Repetycja a agresja językowa).

Organizatorzy Konferencji wyrazili nadzieję, że była to jedynie pierwsza z cyklu konferencji poświęconych agresji językowej, oraz że organizując tę konferencję, przyczynili się do zwiększenia zainteresowania zagadnieniem agresji językowej wśród lingwistów.

Mariusz MELA
Uniwersytet Warszawski